

NIESTANDARDOWA DZIAŁALNOŚĆ BIBLIOTEK AKADEMICKICH W POLSCE

Artykuł opisuje rezultaty badania ankietowego wykonanego w celu uzyskania informacji o niestandardowej działalności bibliotek polskich uczelni akademickich. Wyniki pokazują, że prawie wszystkie biblioteki prowadzą różnorodną działalność kulturalną, promocyjną i edukacyjną. Znacznie mniejszy procent angażuje się w nietypową działalność w obszarze tworzenia i utrzymania systemów informacji o nauce czy systemów dydaktycznych.

Słowa kluczowe: biblioteki akademickie, działalność pozabiblioteczna.

Sabela A., Feret B.

NON-STANDARD ACTIVITIES IN LIBRARIES OF POLISH ACADEMIC INSTITUTIONS

The paper describes the results of a survey conducted in order to obtain information about non-standard activities in libraries of Polish academic institutions. The results show that almost all libraries are involved in diverse cultural, promotional and educational activities. A much smaller percentage engages in non-typical activities in the area of supporting the university in creating and maintaining current research information systems or teaching systems.

Keywords: academic libraries, non-typical activities.

Сабеля А., Ферет Б.

НЕСТАНДАРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПОЛЬЩІ

У статті представлено результати анкетування і проведеного дослідження з метою аналізу інформації про нестандартну діяльність польських бібліотек ВНЗ. Результати показали, що практично усі бібліотеки здійснюють різноманітну культурну, рекламну і освітню діяльність. Значно менша кількість бібліотек займається нетиповою діяльністю у сфері створення і підтримки автоматизованих інформаційних систем у сфері науки або сучасних систем електронного навчання.

Ключові слова: бібліотеки ВНЗ, нетипова бібліотечна діяльність.

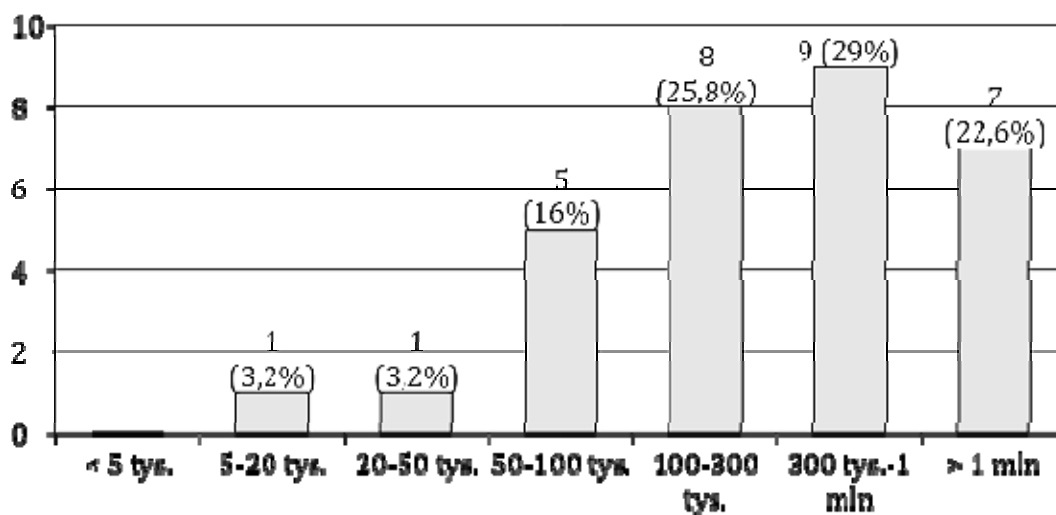
Wstęp. Od dłuższego czasu można zaobserwować zmieniającą się rolę bibliotek szkół wyższych, gdyż stają one przed nowymi wyzwaniami jakie są spowodowane szybkim postępem technologicznym oraz zmianami w szkolnictwie wyższym. Podstawowa funkcja biblioteki, tradycyjnie ograniczająca się do gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów informacji (drukowanych czy elektronicznych) stała się już standardem i rutyną. W wielu przypadkach angażuje coraz mniejszą liczbę pracowników i powierzchni bibliotek. W tej sytuacji biblioteki próbują znaleźć aktywności, które usprawiedliwiłyby utrzymanie zatrudnienia i finansowania na aktualnym poziomie, a władzom uczelni uświadomiłyby drzemiący w bibliotekach potencjał do realizacji nowych, nietypowych zadań. Przeprowadzając badanie, chcieliśmy się przyjrzeć jak taka nietypowa działalność wygląda w przypadku bibliotek uczelnianych w Polsce. Czy zjawisko to występuje i w jakiej skali.

Ankieta. W celu zebrania informacji o prowadzonej przez biblioteki nietypowej działalności, autorzy opracowali krótką ankietę, która była rozesłana na listę dyskusyjną Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich. W ankiecie (pełną treść ankiety przedstawiono w Załączniku nr 1)

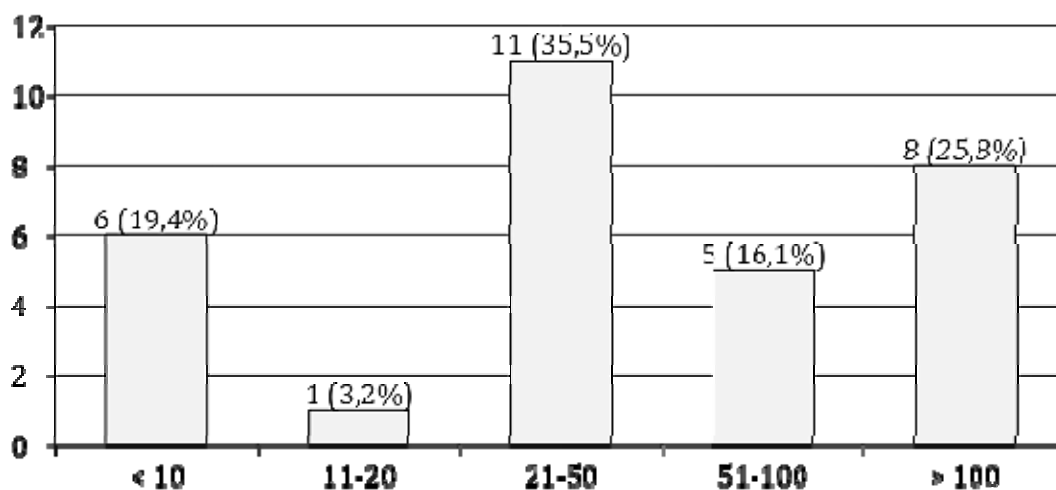
poproszono o podanie zwięzłych informacji o bibliotece (w tym o liczbie zbiorów i pracowników) aby zorientować się w skali wielkości odpowiadających na ankietę bibliotek. Poproszono także o krótki opis prowadzonej nietypowej działalności. Zapytano również, czy prowadzenie niestandardowej działalności wpłynęło na zmianę formalnej struktury biblioteki oraz czy wiązało się z zatrudnieniem nowych pracowników i otrzymaniem dodatkowych środków finansowych.

Na ankietę odpowiedziało 40 bibliotek spośród 87 członków Konferencji Dyrektorów (KDBASP) czyli prawie połowa. Należy jednak zaznaczyć, że na każde pytanie ankiety odpowiadała inna liczba bibliotek, stąd przy omawianiu odpowiedzi na kolejne pytania ankiety, pojawiać się będzie inna liczba udzielonych na pytanie odpowiedzi.

Na następujących dwóch wykresach przedstawiono rozkład bibliotek, które wzięły udział w ankiecie, w zależności od wielkości zbiorów i ilości zatrudnionych pracowników.



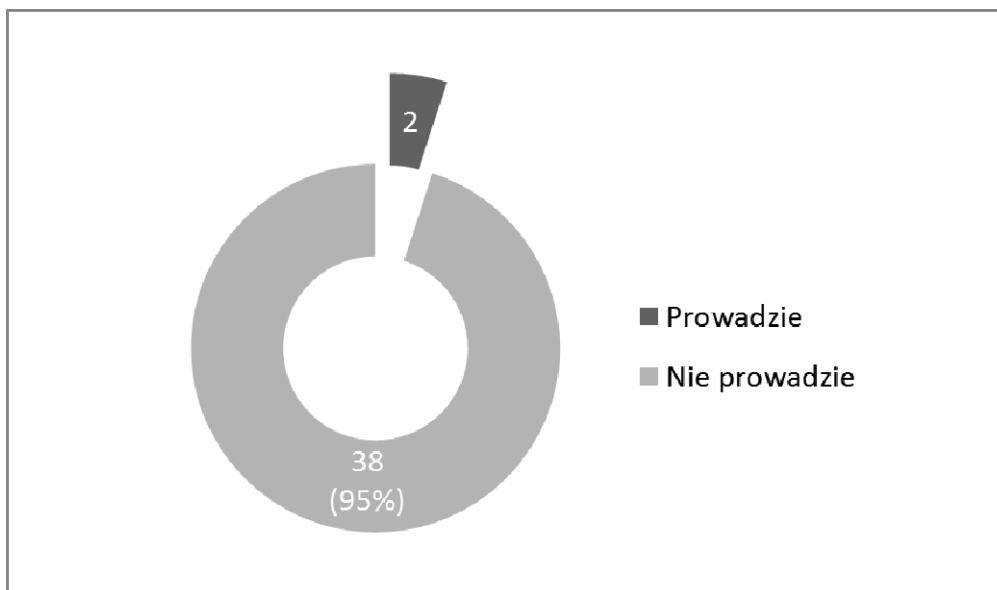
Rys. 1. Rozkład wielkości bibliotek: zbiory drukowane (na pytanie odpowiedziało 31 bibliotek).



Rys. 2. Rozkład wielkości bibliotek: liczba pracowników (na pytanie odpowiedziało 31 bibliotek).

Jak wynika z powyższych wykresów, około 77% bibliotek, które udzieliły odpowiedzi posiada w swoich zbiorach powyżej 100 tys. egzemplarzy drukowanych i zatrudnia więcej niż 20 pracowników. A zatem wynika z tego, że na ankietę odpowiadały głównie duże biblioteki zarówno pod względem księgozbioru, jak i liczby zatrudnionego personelu. Być może jednak uzyskane wielkości liczby zbiorów i liczby pracowników obrazują rozkład tych wielkości wśród wszystkich bibliotek akademickich w Polsce i nie są związane z podejmowaniem lub nie nietypowej działalności.

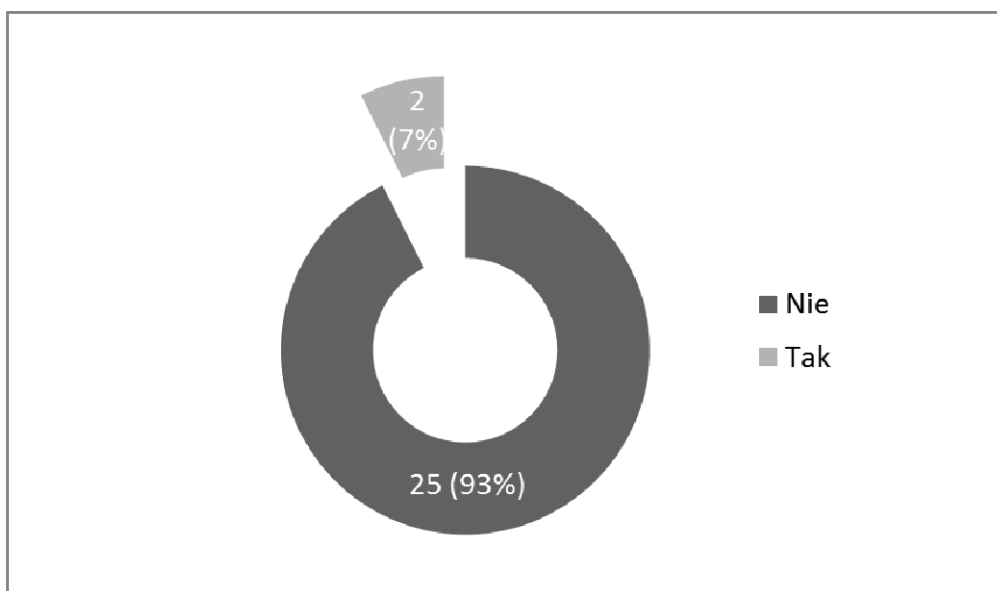
Rezultaty. Wykres nr 3 ilustruje odpowiedzi uzyskane na pytanie czy biblioteka prowadzi jakąkolwiek działalność niestandardową. Spośród 40 bibliotek, które odpowiedziały na to pytanie, nietypowa działalność prowadzona jest w 38 bibliotekach (95%). Tylko dwie biblioteki odpowiedziały, że nie prowadzą dodatkowej działalności.



Rys.3. Liczba bibliotek, które prowadzą nietypową działalność (na pytanie odpowiedziało 40 bibliotek).

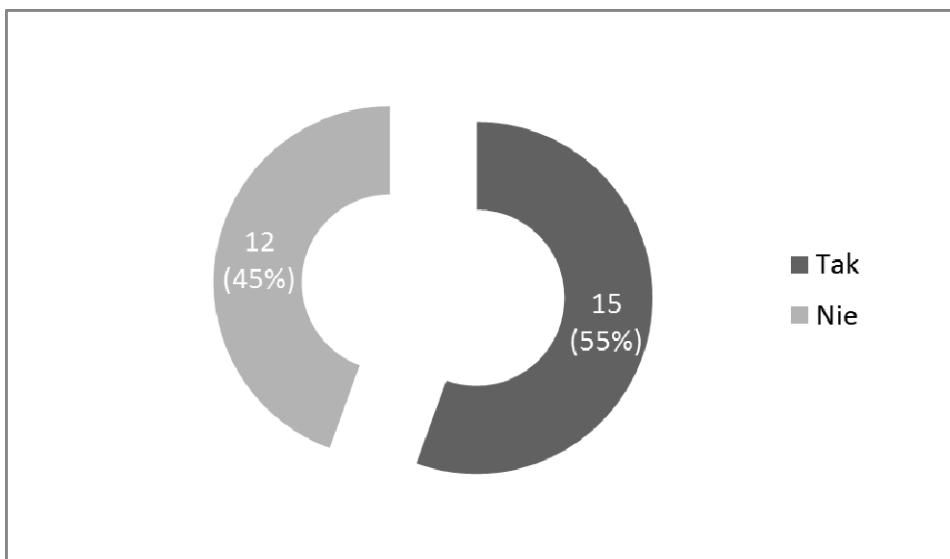
Jedna z bibliotek, która zadeklarowała, że nie prowadzi dodatkowej działalności to duża biblioteka ze zbiorami 400 tys. egzemplarzy zatrudniająca około 30 osób, druga natomiast zatrudnia 7 osób, a księgozbiór liczy 56 tys.

Tylko dwie biblioteki (z 27), które udzieliły odpowiedzi na pytanie odnośnie zatrudnienia nowego personelu, przyjęły nowych pracowników do prowadzenia nietypowej działalności. W obu przypadkach byli to pracownicy zatrudnieni do prowadzenia muzeum uczelnianego.



Rys. 4. Liczba bibliotek, która zatrudniła nowy personel w związku z prowadzeniem nowej działalności (27 odpowiedzi).

W 15 bibliotekach z 27 (55%) prowadzenie dodatkowej działalności znalazło odzwierciedlenie w strukturze Biblioteki.

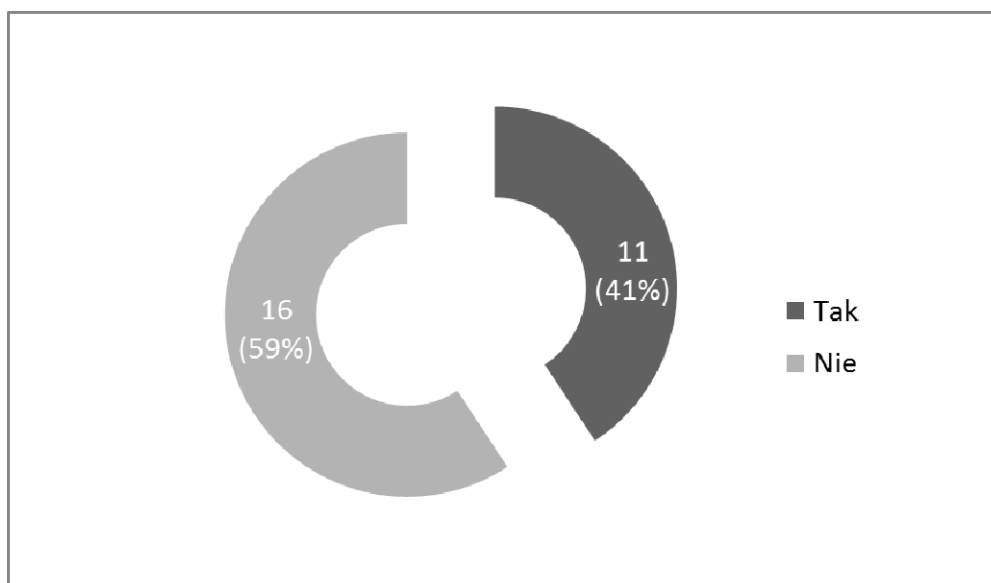


Rys. 5. Czy podjęta nietypowa działalność spowodowała zmiany w formalnej strukturze biblioteki? (27 odpowiedzi).

Nowe agendy, jakie zostały powołane to np.: ośrodek ds. wydawnictw, ośrodek ds. biblioteki cyfrowej, archiwum, muzeum, galeria, oddział reprografii i digitalizacji zbiorów, pracownie specjalistyczne, ośrodek ds. kształcenia na odległość. Powołano także nowe stanowiska jak np.: rzecznik prasowy, specjalista ds. promocji i «public relations», sekretarz naukowy czy samodzielne stanowisko ds. bibliometrii.

Na pytanie dotyczące sytuacji czy działalność jest prowadzona na terenie biblioteki czy poza, tylko w jednym przypadku (na 23 odpowiedzi) nowa działalność realizowana jest poza biblioteką. Działalność poza budynkiem biblioteki związana jest z prowadzeniem muzeum uczelni.

Nowe środki na prowadzenie dodatkowej działalności otrzymało jedenaście bibliotek (na 27 które odpowiedziały na pytanie) co stanowi około 40%. Wynika z tego, że większość bibliotek nie otrzymała ani dodatkowego wsparcia w zatrudnieniu, ani dodatkowego wsparcia w finansach.



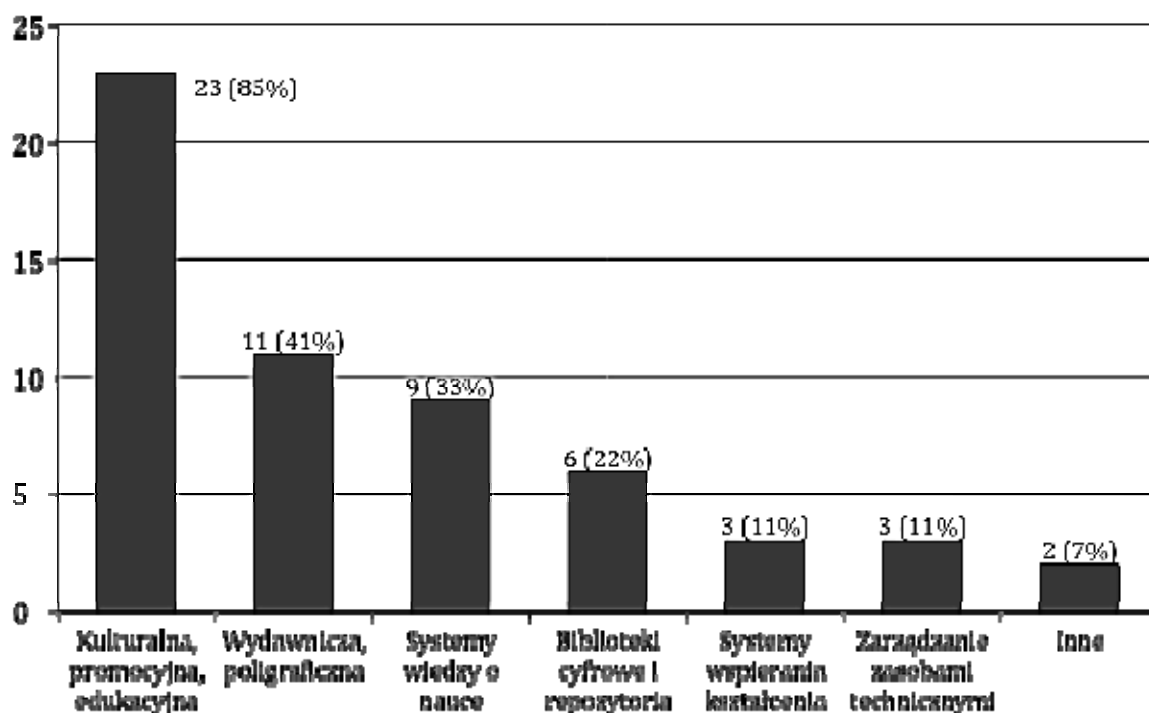
Rys. 6. Czy biblioteka otrzymała dodatkowe środki na prowadzenie nowo podjętej, nietypowej działalności? (27 odpowiedzi).

Otrzymane dodatkowe środki przeznaczone były między innymi na działalność wydawniczą, na potrzeby systemu antyplagiatowego, organizację konferencji i koncertów, na realizację projektu

repozytorium i digitalizację zbiorów, na prowadzenie punktu produkcji elektronicznych legitymacji studenta, a także na prowadzenie platformy kształcenia na odległość.

Analiza działalności nietypowej. Z bardzo szerokiego wachlarza odpowiedzi udało się wyodrębnić siedem podstawowych nurtów działalności nietypowej. Są to:

- działalność kulturalna, promocyjna, edukacyjna,
- działalność wydawnicza i poligraficzna,
- tworzenie bibliotek cyfrowych i repozytoriów,
- udział w tworzeniu i utrzymaniu systemów informacji o nauce,
- udział w tworzeniu i utrzymaniu systemów wspierania kształcenia,
- zarządzanie zasobami technicznymi na potrzeby uczelni,
- grupa dodatkowa – inne.



Rys. 7: Główne nurty nietypowej działalności.

Jak obrazuje wykres na rysunku, dominującą działalnością nietypową jest działalność kulturalna, promocyjna i edukacyjna. Jest ona prowadzona w 85% bibliotek akademickich. Mniej niż połowa bibliotek zajmuje się działalnością wydawniczą i poligraficzną. Inne, prowadzone na mniejszą skalę działalności to tworzenie bibliotek cyfrowych i repozytoriów a także udział w systemach informacji o nauce i w systemach wspierania kształcenia oraz zarządzanie zasobami technicznymi.

W ramach pierwszego nurtu mieści się szeroko pojęta **działalność kulturalna**, która obejmuje prowadzenie galerii, wystaw, organizację koncertów, organizację i obsługę konferencji, organizację spotkań autorskich i spotkań z naukowcami, organizację okolicznościowych imprez kulturalnych, prowadzenie muzeum uczelni, organizację imprez promocyjnych, tworzenie «archiwum historii mówionej» (wywiady z ludźmi), usługę «fotografa uczelni», organizację «dni otwartych», kiermaszy, festiwali, wycieczek po bibliotece, promocję książek i czytania, prowadzenie wykładów, prelekcji, szkoleń, warsztatów, organizację wyjazdów szkoleniowych. Do najbardziej interesujących i zaskakujących aktywności można zaliczyć prowadzenie muzeum uczelni, pełnienie roli uczelnianego fotografa oraz organizację wyjazdów szkoleniowych dla środowiska bibliotekarskiego.

Na **działalność wydawniczą i poligraficzną** składają się takie działania jak, przygotowanie i druk publikacji pracowników (książki, materiały konferencyjne, czasopisma, dokumentowanie działalności

uczelnii), przygotowanie i druk informatorów i ulotek, sprzedaż wydawnictw uczelnianych, skanowanie usługowe, usługi druku i ksero, wykonywanie reprintów, dyplomów, tub doktorskich czy opraw.

Trzeci nurt niestandardowej działalności tworzą **biblioteki cyfrowe i repozytoria**. W ramach tej działalności mieści się przygotowanie zawartości, skanowanie i publikowanie dokumentów w bibliotece cyfrowej oraz prowadzenie i administrowanie repozytorium uczelni. Liczba odpowiedzi w tej grupie może nie odzwierciedlać rzeczywistości. Większość bibliotek akademickich współtworzy biblioteki cyfrowe lub/i repozytoria i uważają to za działalność standardową.

Kolejny bardzo ważny nurt to działalność związana z udziałem bibliotek w **tworzeniu i utrzymaniu systemów informacji o badaniach naukowych prowadzonych w uczelni**. W ramach tego nurtu już tradycyjnie mieści się tworzenie bibliografii pracowników uczelni i wykonywanie analizy bibliometrycznych na potrzeby pracowników, jednostek i władz uczelni. Coraz częściej jednak biblioteki angażują się we współtworzenie, utrzymywanie, zasilanie i nadzór nad zawartością baz wiedzy uczelni czy w przygotowywanie sprawozdań do ministerstwa.

Wydzielono także grupę nietypowej działalności bibliotek związaną z ich udziałem w tworzonych w uczelni **systemach wspierania kształcenia**. Biblioteki angażują się w takie prace jak: wdrożenie i prowadzenie systemu antyplagiatowego, udział w pracach komisji ds. kształcenia, gdzie biblioteka pomaga wypracować spójne wytyczne dla formatowania prac końcowych, koordynacja produkcji elektronicznych legitymacji studenckich, czy koordynacja uczelnianego systemu kształcenia na odległość (system Moodle).

Innym, bardzo ciekawym choć niewielkim rodzajem działalności jest **zarządzanie zasobami technicznymi uczelni**. W ramach tej działalności mieści się organizacja i obsługa techniczna wideokonferencji, rezerwacja i wypożyczanie sprzętu elektronicznego (rzutniki, tablety, laptopy...), rezerwacja i wypożyczanie sprzętu dla niepełnosprawnych (drony, powiększalniki, klawiatury...) czy też centralna rezerwacja pomieszczeń dydaktycznych na potrzeby pracowników i studentów.

W ostatnim punkcie, jako działalności niedające się «zaszufladkować» gdzieś indziej, umieściliśmy prowadzenie archiwum uczelni oraz usługi konserwacji zbiorów na potrzeby innych bibliotek.

Wnioski. Wydaje się, choć nie można tego stwierdzić jednoznacznie, że różnorodną nietypową działalność podejmują biblioteki duże, które posiadają wystarczającą liczbę odpowiednio kompetentnego personelu, szczególnie że zaledwie w 7% przypadków dodatkowa działalność wiązała się z zatrudnieniem nowych pracowników. Jednocześnie widać jasno, że prawie wszystkie biblioteki prowadzą jakiś rodzaj niestandardowej działalności.

Dominującą «nietypową funkcją» jest prowadzenie szeroko pojętej działalności kulturalnej, edukacyjnej i promocyjnej. Jest ona prowadzona w ponad 85% bibliotek akademickich. Ze względu na różnorodność podejmowanych działań, trudno jest jednoznacznie rozgraniczyć funkcje kulturalne od edukacyjnych i promocyjnych. W tej grupie działalności najbardziej popularne jest organizowanie wystaw, spotkań, prowadzenie akcji promocyjnych i różnorodnych szkoleń.

Dużą grupę stanowi także działalność wydawnicza i poligraficzna. O ile typowe usługi introligatorskie są «pozostałością» historyczną, o tyle zaangażowanie w proces wydawniczy, prowadzenie wydawnictw uczelnianych czy skład i druk wydawnictw incydentalnych dla uczelni – to zupełnie nowa forma zaangażowania bibliotek.

Biblioteki coraz częściej angażują się w obsługę i sprawozdawczość procesów badawczych i edukacyjnych uczelni. Standardowe prowadzenie bibliografii dorobku naukowego coraz częściej przeradza się we współdziałanie w tworzeniu, zarządzaniu i raportowaniu danych związanych z osiągnięciami naukowymi uczelni w specjalnie do tego celu stworzonych systemach informatycznych. Analogiczne zaangażowanie bibliotek w systemy wspierania kształcenia jest jeszcze małe, ale coraz bardziej widoczne. Innymi bardzo ciekawymi formami działalności niestandardowej jest zarządzanie zasobami technicznymi, usługowe odgrzybianie czy prowadzenie archiwum uczelni.

Prowadzenie bibliotek cyfrowych czy repozytoriów, pomimo iż wskazane w wielu przypadkach jako «niestandardowe» jest już normą w bibliotekach akademickich i dane otrzymane w tej ankiecie nie muszą w tej dziedzinie dawać prawdziwego obrazu.

Wyniki ankiety można podsumować następująco: dodatkowa działalność bibliotek stała się już «chlebem powszednim». Co prawda jeszcze tylko połowa bibliotek angażuje się w merytoryczną

działalność wspomagającą uczelnię w jej funkcjach badawczych i dydaktycznych, ale można spodziewać się że ten procent będzie wzrastał. Jest to także konieczność, aby wykazać uczelni przydatność biblioteki do nowych działań w zmieniającym się otoczeniu społecznym i technicznym.

Załącznik 1. Treść rozesłanej ankiety

1. Proszę podać nazwę biblioteki:
2. Imię, nazwisko, email osoby kontaktowej:
3. Czy poza działalnością podstawową (gromadzenie, opracowanie, udostępnianie źródeł informacji) Pana/Pani biblioteka prowadzi jeszcze inną nietypową działalność?
 - Tak
 - Nie
1. Liczba zbiorów drukowanych (proszę zaznaczyć właściwy przedział):
 - poniżej 5 tys.
 - 5 tys. - 20 tys.
 - 20 tys. - 50 tys.
 - 50 tys. - 100 tys.
 - 100 tys. - 300 tys.
 - 300 tys. - 1 mln.
 - więcej niż 1 mln.
1. Liczba osób zatrudnionych (proszę zaznaczyć odpowiedni przedział):
 - do 10 osób
 - 11-20 osób
 - 21-50 osób
 - 50-100 osób
 - ponad 100 osób
1. Proszę krótko opisać każdą z prowadzonych nietypowych działalności.
2. Czy podejmując nietypowe działalności, zadania były przydzielane dotychczas zatrudnionym pracownikom, czy też zostały zatrudnione nowe osoby?
3. Czy w związku z nową działalnością zostały utworzone nowe oddziały/agendy, które uwzględniono w formalnej strukturze organizacyjnej biblioteki?
4. Czy siedziba tych agend mieści się na terenie Biblioteki?
5. Czy na prowadzenie nowej działalności biblioteka otrzymała dodatkowe środki finansowe?